

การให้การศึกษา และส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ด้านการสหกรณ์

สอนวิศวะฯ มจร ๒๓/๑๐/๒๕๖๑

โดย ประดิษฐ์ มัชฌิมา

1. คำนำ

การให้การศึกษาและส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ด้านการสหกรณ์ไปสู่ชุมชน มีมานานแล้ว คือมีก่อนที่ร้านสหกรณ์ของเคลซของอังกฤษจะเกิดขึ้นเสียอีก โดยโรเบอต โอเวน ผู้นำขบวนการสหกรณ์ของโลกเป็นผู้ริเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ.1793 แล้วขยายและเสริมต่อโดย ดร.วิลเลียม คิง ในปี ค.ศ.1827 จนสามารถตั้งร้านสหกรณ์ต้นแบบในอังกฤษได้สำเร็จในปี ค.ศ. 1844 แล้วแพร่หลายและขยายไปทั่วโลกในโอกาสต่อมา ถึงปี ค.ศ.2012 (พ.ศ.2554) องค์การสัมพันธภาพสหกรณ์ระหว่างประเทศ หรือ ICA ได้รายงานว่า ทั่วโลกมีสหกรณ์รูปต่าง ๆ ดำเนินการอยู่ถึง 165 ประเทศ จากทั้งหมด 189 ประเทศ มีสมาชิกรวมกันราว 1,000 ล้านคน (ครอบครัว) ในจำนวนนี้เป็นสมาชิกสหกรณ์ของอินเดียถึง 249 ล้านคน นับว่ามากที่สุดในโลก ส่วนของไทยเรานั้นในปี พ.ศ. 2555 มีสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ดำเนินการอยู่รวม 6,906 สหกรณ์ มีสมาชิกรวม 10,827,749 คน แสดงให้เห็นว่าการให้การศึกษา ฝึกอบรม และการส่งเสริมเผยแพร่การสหกรณ์ มีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัว และต่อความสำเร็จก้าวหน้าของขบวนการสหกรณ์มาก หากไม่แล้วการสหกรณ์ก็คงจะไม่เจริญก้าวหน้ามาจนครบเท่าทุกวันนี้

เกี่ยวกับการเขียนเรื่องนี้ ผมคิดจะเขียนแต่เพียงสั้น ๆ พอให้เข้าใจเท่านั้นว่า การให้การศึกษา การฝึกอบรม และการส่งเสริมเผยแพร่การสหกรณ์คืออะไร และทำกันอย่างไร เพราะทราบว่ามิใช่ผู้เขียนเรื่องคล้าย ๆ กันนี้ด้วยกันอีกหลายคน แต่เพื่อให้ท่านผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ และเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตทั้งในอังกฤษ เยอรมันนี เดนมาร์ก อินเดีย และไทย ได้ดี ผมจึงขอถือโอกาสนี้ นำประวัติความเป็นมาของการให้การศึกษา ฝึกอบรม และส่งเสริมเผยแพร่การสหกรณ์ในประเทศเหล่านั้น มาลงไว้พอสังเขป เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่าการศึกษาและการส่งเสริมเผยแพร่การสหกรณ์ มีความสำคัญต่อความสำเร็จก้าวหน้าของขบวนการสหกรณ์ของโลกและของเราอย่างไร

2. ความหมายของคำว่าการศึกษา

การศึกษาหมายถึงขบวนการ หรือกรรมวิธีในการถ่ายทอดความรู้ หรือแนวทางในการถ่ายทอดความรู้ไปสู่ผู้รับ Education is the process by which a culture (a body of knowledge) is passed on or transmitted to learners. ดังนั้น คำว่าการศึกษาจึงมีขอบเขตและความหมายที่กว้างขวางมาก เพราะอะไรก็ตามที่เป็นความรู้หรือที่ก่อให้เกิดความรู้ แล้วนำมาสอน ส่งเสริม เผยแพร่ และฝึกอบรมทั้งทางตรงและทางอ้อม เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในชีวิต หน้าที่การงานและการประกอบอาชีพ และเพื่อการดำรงชีวิตในสังคมแล้ว

ก็คือได้ว่าเป็นการศึกษาด้วยกันทั้งสิ้น แต่การศึกษาและฝึกอบรมทางสหกรณ์ มีความหมายที่ลึกซึ้งยิ่งกว่าการศึกษาทั่วไปมาก เพราะสหกรณ์เป็นองค์การธุรกิจที่ดีมีคุณธรรม มีอุดมการณ์อันสูงส่ง และมีจุดยืนที่แน่วแน่มั่นคง เพื่อช่วยเหลือตัวเอง และเพื่อยกมาตรฐานความเป็นอยู่ของตนเองและคณะให้สูงขึ้นได้ โดยไม่เป็นการเบียดเบียนและเอาเปรียบใคร หรือทำลายใคร ดังนั้น การให้การศึกษาและฝึกอบรมการสหกรณ์ จึงได้เน้นเรื่องจริยธรรมและคุณธรรมของสหกรณ์(Moral education and Edification)ควบคู่ไปกับการให้การศึกษาทั่วไปของการสหกรณ์ด้วย

ดังนั้น ความหมายและขอบเขตของการศึกษาทางสหกรณ์ จึงน่าจะหมายถึง

- 1.การศึกษาเบื้องต้น(Basic knowledge) เพื่อให้สมาชิกของสหกรณ์สามารถอ่านออกเขียนได้ และนำความรู้นั้น ไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและศึกษาเรียนรู้เรื่องการสหกรณ์ และเป็นสมาชิกที่ดีของการสหกรณ์ได้
- 2.เรื่องอาชีพและการประกอบอาชีพ (Livelihood) เพื่อให้สมาชิกมีความรู้ มีอาชีพ และมีงานทำที่ดี สามารถดำรงชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณค่าได้
- 3.เรื่องหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการสหกรณ์ ในหมู่สมาชิก(Co-operative Principles, Ideology and Co-operative practices) เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานของการสหกรณ์ ทั้งเรื่องหลักการ อุดมการณ์ และวิธีการสหกรณ์ ในหมู่สมาชิก กรรมการ พนักงาน และรวมถึงเจ้าพนักงานสหกรณ์(ข้าราชการสหกรณ์) ด้วย
- 4.ธุรกิจสหกรณ์ และการบริหารและการจัดการสหกรณ์(Co-operative business and Co-operative business management) เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการ บริหารและจัดการสหกรณ์ได้
- 5.ฝึกสอนและฝึกอบรมเรื่องศีลธรรมจรรยา และแบบอย่างที่ดีของสหกรณ์(Moral education and Edification) เพื่อให้ยึดมั่นในหลักการและอุดมการณ์ของสหกรณ์ ซึ่งเป็นจุดยืน เป้าหมาย และหัวใจสำคัญของการสหกรณ์
- 6.ฝึกอบรมครูอาจารย์ ผู้ฝึกสอน และผู้ทำการส่งเสริมเผยแพร่การสหกรณ์(Training of Co-operative teachers cum trainers and extension officers) ให้สามารถทำการสอนและถ่ายทอดความรู้ด้านการสหกรณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งให้มีความรู้ ความสามารถที่จะทำการศึกษาค้นคว้า วิจัย และประเมินผลการดำเนินงานสหกรณ์ ทั้งในส่วนที่เป็นของรัฐและของสหกรณ์ได้ด้วยว่าดำเนินการได้ผลหรือไม่ อย่างไร และจะมีทางแก้ไขและปรับปรุงได้อย่างไร
- 7.การศึกษาดูงานด้านการเกษตรและสหกรณ์(Study tour on Agriculture and Co-operatives) ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อเพิ่มความรู้และประสบการณ์ในการทำงานสหกรณ์ให้สูงขึ้นและดีขึ้น

3.ความเป็นมาของให้การศึกษาทางสหกรณ์

3.1 อังกฤษ

1.โรเบต โอเวน Robert Owen (ค.ศ.1771-1858) บิดาของการสหกรณ์และบิดาของการปฏิรูปสังคม(Father of Co-operation and father of Social Reform) ได้เห็นความสำคัญของการให้การศึกษาและฝึกอบรมคนงานและเด็กๆ (ลูกหลานคนงาน) มาตั้งแต่ครั้งยังเป็นผู้จัดการโรงงานนูนัม เพราะเห็นว่าการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาความคิดและวิถีความเป็นอยู่ของมนุษย์มาก (To Owen, the purpose of education was the formation of good character) ดังนั้น เขาจึงได้วางแผนปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของพวกคนงานทันที โดยจัดที่พักอาศัยที่ดูสุขลักษณะใน โรงงานของเขาให้แก่พวกคนงาน พร้อมกับสอนคนงานให้รู้จักการประหยัด การรักษาความสะอาดและสุขภาพอนามัยที่ดี และสอนให้เป็นคนดีมีคุณธรรมด้วย พร้อมกับได้เปิดโรงเรียนในโรงงานให้ลูกหลานคนงานได้เรียนหนังสืออีกด้วย เพื่อจะได้เป็นพลเมืองดีในวันหน้า โดยเริ่มงานดังกล่าวตั้งแต่ปี ค.ศ.1793 ที่ New Lanark และเกิดผลดีทำให้มีคนเดินทางมาศึกษาดูงานจากผลงานของเขาจำนวนมาก และต่อมาเขาได้ตั้งนิคมสหกรณ์(Co-operative Community) ขึ้นในที่หลายแห่งทั้งในอังกฤษและอเมริกา ระหว่างปี ค.ศ.1825 และ ค.ศ.1845 ซึ่งแม้จะล้มเหลว เพราะการจัดการไม่ดี แต่ทุกแห่งก็ได้เน้นย้ำเรื่องความสำคัญของการศึกษาของสมาชิกมาโดยตลอด โดยกำหนดว่านิคมแต่ละแห่งนอกจากจะมีที่พักอาศัยและมีโรงอาหารร่วมกันแล้ว ก็ต้องมีห้องเรียน (lecture room) โรงเรียน(school) ห้องสมุด(library) และ โรงฝึกงาน(workshops) ด้วย นอกเหนือจากการให้การศึกษาขั้นพื้นฐาน(Basic Knowledge) แก่คนงานและแก่บุคคลทั่วไปแล้ว โรเบต โอเวน ยังได้สอนและชี้แนะแนวทางการปฏิรูปสังคมและการทำงานร่วมกัน(การสหกรณ์) ให้เกิดผลดีด้วย ซึ่งได้เป็นแนวคิดทางปรัชญาของการสหกรณ์(Ideals of Co-operation) ในโอกาสต่อมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ที่สำคัญคือ

- (1) Equality หลักความเสมอภาคและความเท่าเทียมกัน และหลักประชาธิปไตย
- (2) Social ownership การเป็นเจ้าของร่วมกันหรือการสหกรณ์
- (3) Mutual aids การช่วยเหลือซึ่งกันและกันและการร่วมมือกัน
- (4) Just prices ราคายุติธรรม หรือการค้าเนินการด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม
- (5) The abolition of profit-motive การไม่แสวงหากำไร
- (6) Education in Co-operation การให้การศึกษาอบรมด้านการสหกรณ์ เพื่อให้สมาชิกเป็นคนดีมีคุณธรรม มีความรู้ สามารถช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ได้

2.ดร.วิลเลียม คิง Dr.William King (ค.ศ.1786-1865) ดร.คิง ได้นำความคิดเรื่องการปฏิวัติสังคม (การสหกรณ์) ของโรเบต โอเวน มาปรับปรุง แก้ไข เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะนั้นให้สำเร็จ คือแทนที่จะตั้งนิคมสหกรณ์ขนาดใหญ่แบบโอเวนทำ โดยใช้พื้นที่มาก ใช้เงินมาก และใช้คน

มากแต่ล้มเหลวเพราะขาดการบริหารและการจัดการ ก็หันมาจัดตั้งสหกรณ์ขนาดเล็กขึ้นมาแทน สหกรณ์ในลักษณะนี้ได้ตั้งขึ้นแห่งแรกที่เมือง Brighton เมื่อปี ค.ศ.1827 โดยใช้ชื่อว่า The Brighton Co-operative Trading Association ซึ่งดำเนินการได้ผล โดยในปีแรกสามารถจำหน่ายสินค้าได้ถึงอาทิตย์ละ 40 ปอนด์ ซึ่ง คร.คิง ได้นำข้อมูลออกเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ The Co-operator ในช่วงปี ค.ศ.1828 และ ค.ศ.1830 ทำให้มีคนเอาอย่างและตั้งร้านค้าแบบดังกล่าวมากขึ้นในเวลาต่อมา คือเพิ่มจาก 1 แห่งในปี ค.ศ.1827 เป็น 9 แห่งในปี ค.ศ.1828 แล้วเป็น 130 แห่งในปี ค.ศ.1829 300 แห่งในปี ค.ศ.1830 และ 500 แห่งในปี ค.ศ.1834 แต่ก็ล้มเลิกและละลายไปเกือบหมดในเวลาต่อมา เพราะดำเนินการผิดพลาด คงเหลือดำเนินการอยู่ต่อได้เพียง 6 แห่งในปี ค.ศ.1834 เท่านั้น เหตุที่ล้มเหลวเพราะ (1) ขายสินค้าด้วยเงินเชื่อแล้วเรียกเก็บเงินไม่ได้ (2) ขาดการลงบัญชีที่ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน (3) สมาชิกขาดความภักดีต่อการสหกรณ์ (4) สมาชิกมีจำนวนน้อย เพราะไม่เปิดรับบุคคลทั่วไป (5) ไม่มีการแบ่งเงินปันผลตามส่วนซื้อ ทำให้คนขาดความศรัทธาเชื่อถือ (6) ขาดความรู้ด้านการดำเนินธุรกิจ และ (7) ขาดการปลูกฝังความรู้ด้านหลักการและอุดมการณ์(จุดยืน) ของสหกรณ์

แม้ร้านค้าของพวกเขาจะเกือบ 500 แห่งจะล้มเลิกเพราะดำเนินการผิดพลาดจากเหตุผลข้างต้น แต่อีก 6 แห่งยังคงดำเนินการได้ผล เพราะ (1) มีความรู้เรื่องธุรกิจก่อนข้างดีและประหยัด (2) มีความซื่อสัตย์สุจริตและยึดมั่นในหลักการและอุดมการณ์ดี (3) มีการประชุมหารือและกันคิดเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกันเป็นประจำ (4) มีการร่วมมือกันอย่างเหนียวแน่น และ (5) มุ่งทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัว ดังนั้น คร.คิง จึงได้นำข้อดีและข้อเสียต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นมาตีแผ่ทางหนังสือพิมพ์ The Cooperator ให้ผู้นำแรงงานได้ทราบว่าเป็นเหตุใด และที่ได้ผลเพราะเหตุใด และควรจะดำเนินงานต่อไปอย่างไร และในที่สุดก็ได้ตัดสินใจทำการส่งเสริมและเผยแพร่การสหกรณ์ต่อไป เพราะมองเห็นว่ามีทางที่จะทำให้เกิดความสำเร็จได้ คือ จะต้องเน้นเรื่องการประหยัด เรื่องการร่วมมือกัน เรื่องการยึดมั่นในหลักการและอุดมการณ์ และเรื่องการให้การศึกษอบรม เพื่อให้คนฉลาดขึ้น และสามารถแก้ปัญหาคความขัดแย้งและความล้มเหลวต่างๆ ในอดีตได้ดีขึ้น โดยการให้การศึกษผู้ใหญ่(adult education) ด้วยการบรรยาย(lectures) ประชุมอบรม(meetings) แดลงข่าวสาร(news letters) ออกหนังสือพิมพ์ The Co-operator และตั้งโรงเรียนให้ลูกหลานของสมาชิกได้เรียนหนังสือ (providing a school for members' children) ปรากฏว่าได้ผล ทำให้ผู้นำแรงงานหันมาสนใจงานสหกรณ์กันอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่ง และส่งเสริมเผยแพร่การสหกรณ์กันอย่างต่อเนื่องจริงจัง บุคคลเหล่านี้มีทั้งพวก Owenites(สาวกของโรเบอต โอเวน) พวกสหภาพแรงงาน(Trade Unionists) พวกนักสหกรณ์(Co-operators) พวกผู้นำปฏิรูปการเมืองและสังคม (Chartists) และพวกคนงานทั่วไป(Workers) ซึ่งเกาะกลุ่มและรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นในนามแห่งผู้นำรอซเซลในโอกาสต่อมา ที่สำคัญได้แก่ William Cooper, Charles Howarth and James Smithies ที่ร่วมกันส่งเสริมเผยแพร่และให้การสนับสนุนเรื่องการจัดตั้ง

สหกรณ์อย่างต่อเนื่องและจริงจัง จนสามารถจัดตั้งสหกรณ์ร้อชเคิลได้สำเร็จ ซึ่งถือเป็นสหกรณ์(ร้าน)สมบูรณ์แบบและสหกรณ์ต้นแบบแห่งแรกของโลกในโอกาสต่อมา ทำให้มีคนสนใจและเดินทางมาศึกษาดูงานจากทุกมุมโลก แม้กระทั่งปัจจุบัน ทั้งหมดทั้งปวงนี้เป็นเพราะผลของการศึกษาและการส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ด้านการสหกรณ์ไปสู่ชุมชน ของ คร.กิง และของผู้นำสหกรณ์แห่งร้อชเคิลโดยแท้

3.ผู้นำร้อชเคิล ผู้นำร้อชเคิลเป็นคณะบุคคลที่เข้มแข็ง เด็ดเดี่ยว ซื่อสัตย์สุจริตและเสียสละ มีน้ำใจกว้างขวาง และใฝ่หาความรู้อยู่ตลอดเวลา จึงร่วมกันทำงานใหญ่ได้สำเร็จ ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีของโลกในการจัดตั้งและการดำเนินงานสหกรณ์ในโอกาสต่อมา แม้หลายประเทศจะพบกับความล้มเหลวในระยะแรกๆก็ไม่ทอดอຍ เพราะเชื่อมั่นในความดีของการสหกรณ์ จึงเชื่อว่าวันหนึ่งจะต้องพบความสำเร็จ อย่างที่ผู้นำร้อชเคิลเคยทำสำเร็จมาแล้ว

ที่ผู้นำร้อชเคิลทำได้สำเร็จนั้น เพราะ

- 1.มีการประหยัด ทำให้สะสมเงินได้ จนตั้งร้านค้าได้สำเร็จ
- 2.มีวิสัยทัศน์ที่ดี มีประสบการณ์ในอดีต และมีการประชุมหารือกันเป็นประจำ จึงสามารถแก้ปัญหาาร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 3.มีระเบียบวินัยดี มีการลงบัญชีอย่างถูกต้องและตรวจสอบได้ และไม่ขายสินค้าด้วยเงินเชื่อ
- 4.มีผู้นำที่เข้มแข็งและมีความซื่อสัตย์สุจริต และเสียสละ
- 5.มีการยึดมั่นผูกพัน(Commitment) ต่อหลักการและอุดมการณ์สหกรณ์อย่างมั่นคง
- 6.มีการร่วมมือกันอย่างเหนียวแน่นจริงจัง
- 7.มีการให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องและได้ผล

3.2 เยอรมันนี่

เยอรมันนี่เป็นประเทศเกษตรกรรม ประชาชนส่วนใหญ่ทั้งในเมืองและในชนบทยังยากจนอยู่ และต่อมาเกิดฝ่นแล้งอย่างหนักในช่วงปี ค.ศ. 1846 และ ค.ศ. 1848 ซ้ำยังถูกสินค้าราคาถูกจากสหรัฐอเมริกาตีตลาดด้วย ประชาชนจึงยิ่งอดอยากยากจนหนักเข้าไปอีก จะหันไปพึ่งธนาคารก็ไม่ได้ เพราะธนาคารไม่เปิดโอกาสให้คนยากจนได้กู้ยืม นอกจากคนมั่งมีและพ่อค้านายทุนเท่านั้น ดังนั้น จึงได้มีกคนคิดเกิดขึ้นเพื่อช่วยเหลือคนยากจนเหล่านี้ให้รอดพ้นจากการเอารัดเอาเปรียบและยากจนได้ ที่สำคัญคือ Schulze Delitzch ผู้ตั้งธนาคารประชาชนสำหรับชาวเมือง (Urban Bank) เมื่อปี ค.ศ.1850 เพื่อให้คนงานช่างฝีมือได้กู้ยืมและ Frederich Wilhem Raiffeisen ผู้ตั้งธนาคารประชาชนสำหรับชาวชนบท(Rural Bank) เมื่อปี ค.ศ.1862 เพื่อให้ชาวนาผู้ยากจนได้กู้ยืมไปทำทุนและประกอบอาชีพ ซึ่งก็เกิดผลดีทั้งสองรูปแบบ แต่ที่มีผลกว้างไกลและกระจายไปทั่ว

โลกในโอกาสต่อมา คือธนาคารในชนบทหรือ Rural Bank ของ Raiffeisen ซึ่งเป็นต้นแบบของสหกรณ์เครดิต
ทุกรูปแบบ ทั้งสหกรณ์หาทุน สหกรณ์ออมทรัพย์ เครดิตยูเนียน สหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตภัณฑ์ สหกรณ์
การเกษตร และสหกรณ์เอนกประสงค์ ฯลฯ

สหกรณ์เครดิตแบบ Raiffeisen ได้ขยายตัวอย่างช้าๆ แต่มั่นคง คือขยายจาก 6 สหกรณ์ในปี
ค.ศ.1862 เป็น 425 สหกรณ์ ในปี ค.ศ.1888 แล้วขยายตัวอย่างรวดเร็วหลังท่านเสียชีวิตแล้ว(ค.ศ.1888) คือเพิ่ม
จาก 425 สหกรณ์ ในปี ค.ศ.1888 เป็น 25,576 สหกรณ์ในปี ค.ศ.1913 ทั้งนี้เพราะประชาชนได้ประโยชน์และ
เห็นคุณค่าของสหกรณ์รูปดังกล่าว ดังนั้นจึงมีนักเศรษฐศาสตร์ นักสังคมศาสตร์ นักปฏิบัติสังคม นักสหกรณ์
และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จากหลายประเทศได้เดินทางไปศึกษาดูงานสหกรณ์เครดิตในชนบทของ Raiffeisen ที่
เยอรมันนี กันมาก เช่น จากประเทศฝรั่งเศส ออสเตรีย อิตาลี สวีเดน เดนมาร์ก คานาดา อินเดีย และญี่ปุ่น เป็น
ต้น

วัตถุประสงค์หลักของการตั้งสหกรณ์เครดิตสำหรับชาวนาของ Raiffeisen ก็คล้ายๆกันกับ
สหกรณ์ผู้บริโภคนอกของอังกฤษ คือเพื่อช่วยเหลือคนยากคนจนให้สามารถรวมตัวกันเพื่อให้ช่วยเหลือตัวเองได้ คือ
หลักการประหยัด หลักการช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หลักศีลธรรมจรรยา และหลัก
ประชาธิปไตย ส่วนลักษณะต่างๆ ไปของสหกรณ์เครดิตแบบ Raiffeisen มีดังนี้

- 1.เป็นสหกรณ์ขนาดเล็กระดับหมู่บ้าน
- 2.ค่าหุ้นต่ำหรือไม่มีเลย
- 3.เปิดรับบุคคลทั่วไปที่มีลักษณะดี โดยไม่จำกัดว่าจะเป็นคนมีหรือคนจน
- 4.ดำเนินการตามหลักประชาธิปไตย
- 5.ไม่มีการแบ่งผลกำไร เพราะกำไรจะถูกกันไว้เป็นเงินสำรองเกือบจะทั้งหมดราว 90% ส่วนที่
เหลือจะถูกกันไว้เพื่อการศึกษาและเพื่อสังคม
- 6.มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมอาชีพ และส่งเสริมศีลธรรมในหมู่สมาชิก
- 7.มุ่งให้เกิดการประหยัด การช่วยเหลือกันเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- 8.นิยมให้กู้แก่ผู้มีลักษณะนิสัยดี(ซื่อสัตย์ ขยัน และตั้งใจทำงานดี)
- 9.เน้นเรื่องคุณธรรมและศีลธรรมตามแบบคริสเตียน(Christian Ethics)

ที่เขียนมาก่อนข้างขานี้ ก็เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า การที่จะให้การศึกษาและส่งเสริมเผยแพร่การ
สหกรณ์ให้เกิดผลดีได้นั้น จะต้องเริ่มไปจากสหกรณ์ที่ประสบผลสำเร็จก่อน หากไม่มีตัวอย่างหรือของจริงให้
เห็นแล้ว คนก็จะขาดความเชื่อถือศรัทธา แต่เมื่อมีของจริงให้เห็นแล้ว คนก็จะสนใจและสนใจลงมือศึกษาดูงาน

ด้วยตนเอง อย่างที่เกิดขึ้นกับร้านสหกรณ์รอกเดลในอังกฤษ และสหกรณ์เกรดิทแบบ Raiffeisen ในเยอรมันนี้ ดังกล่าวแล้ว

3.3 เดนมาร์ก

เดนมาร์กเป็นประเทศเล็ก เป็นเมืองเกษตรกรรม ผู้คนส่วนใหญ่(ในราวปี ค.ศ.1800) อดอยากยากจน เพราะไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ต้องเสียด่าเช่าแพง ผลผลิตต่ำ รายได้ต่ำ ทั้งขาดการศึกษาและโรงเขลา จึงถูกเอาเปรียบ ยากจนและเป็นหนี้ ต่อมามีคนดีศรีสังคมเกิดขึ้น ท่านผู้นี้คือบาทหลวง Nicholas F.S. Grundtvig (ค.ศ.1789-ค.ศ.1872) ผู้ที่เคยศึกษาที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ จากประเทศอังกฤษมาก่อน แล้วกลับมาพัฒนาประเทศชาติที่กำลังเสื่อมโทรมอยู่ในขณะนั้นให้ดีขึ้น โดยได้ตั้งโรงเรียนการศึกษาในชนบทที่เรียกว่า The Danish Folk High School ขึ้นที่เดนมาร์กในปี ค.ศ.1840 เพื่อสอนให้ลูกหลานชาวนาารู้จักทำการเกษตร สมัยใหม่ขึ้น ก็สอนให้รู้จักทำการคัดเลือกพันธุ์พืชที่ดีในการเพาะปลูก สอนให้รู้จักการใช้ปุ๋ย และปรับปรุงที่ไร่นาให้ดีขึ้นมีคุณภาพ และทั้งได้แนะนำให้รู้จักคัดเลือกพันธุ์สัตว์ที่ดี ให้อาหารที่ดีมีคุณภาพ และให้รู้จักดูแลสุขภาพสัตว์ให้ดีขึ้น ทำให้มีผลผลิตเพิ่มและมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างน่าพอใจ ชาวนามีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและมีความสุขขึ้น แต่ก็ถูกพ่อค้าคนกลางเอารัดเอาเปรียบอีก จึงได้รวมตัวกันเดินทางมาพบหลวงพ่อกรุนควิก เพื่อขอให้ท่านหาทางแก้ไขให้อีก ท่านจึงแนะนำชาวนาให้รวมกันตั้งสหกรณ์ขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาเรื่องเงินทุน เรื่องการตลาด เรื่องการถูกพ่อค้าคนกลางเอารัดเอาเปรียบ เรื่องการให้การศึกษาและฝึกอบรมด้านการสหกรณ์ ซึ่งก็ทำได้สำเร็จ ทำให้จำหน่ายสินค้าได้ราคาดี และมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น ที่ทำได้สำเร็จเพราะมีคนเชื่อถือศรัทธาท่านมาก ทั้งนี้ เพราะท่านเคยสอนชาวนาและนักเรียนให้เป็นคนขยัน ซื่อสัตย์สุจริต เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว มีความรักชาติและสามัคคีกลมเกลียวกัน ตามวิถีทางสหกรณ์(ศาสนาใหม่ทางเศรษฐกิจ)

เพื่อให้การดำเนินงานสหกรณ์ประสบผลสำเร็จ ท่านได้กำหนดข้อสัญญาให้สมาชิกสหกรณ์ปฏิบัติตาม เสมือนหนึ่งเป็นศีลของสหกรณ์ ดังนี้

- 1.ชาวนาต้องสามัคคีกันในการจัดการซื้อการขาย
- 2.ชาวนาทุกคนต้องร่วมกันตั้งสถานีรวบรวมผลผลิตไว้ในแหล่งเดียวกัน เรียกว่าร้านสหกรณ์ ชาวนา จะแยกขายผลผลิตส่วนตัวไม่ได้
- 3.จะไม่ยอมขายผลผลิตของตนให้ผู้อื่น ใด ๆ ที่ใด นอกจากที่สถานีรวม คือ ที่ร้านสหกรณ์ของชาวนาเท่านั้น
- 4.ร้านสหกรณ์ชาวนาที่จัดตั้งขึ้นให้ชาวนาเป็นเจ้าของ มีพนักงานที่เลือกขึ้นจัดการควบคุมการซื้อขาย แล้วแบ่งผลกำไรตามส่วน

จากผลสำเร็จดังกล่าวข้างต้น ทำให้ชาวนาหันมาตั้งสหกรณ์กันทั้งประเทศ คือเป็นสมาชิกสหกรณ์ถึงร้อยละร้อย ดังนั้น การสหกรณ์ของเขาจึงเจริญรุ่งเรืองมาก อาจกล่าวได้ว่าเจริญที่สุดในโลกก็ว่าได้ ดังนั้น พลเมืองของเขาจึงมีรายได้สูงพอๆกับอเมริกา มีการอยู่ดีกินดี มีความสุข และมีความสุขและมีสันติสุข สูงที่สุดแห่งหนึ่งของโลกด้วย ดังนั้น ชาวนาเดนมาร์กจึงภาคภูมิใจในการเป็นสมาชิกสหกรณ์ของพวกเขา และยึดมั่นในการสหกรณ์และวิถีทางดำเนินชีวิตแบบสหกรณ์อย่างเป็นชีวิตจิตใจ เพราะการสหกรณ์ช่วยให้พวกเขารอดพ้นมาจากความยากจนได้ และรุ่งเรืองและมีศรีสุขได้ เสมือนหนึ่งการสหกรณ์เป็นศาสนาใหม่อีกศาสนาหนึ่งที่พวกเขาจะต้องยึดถือและปฏิบัติตาม เพราะการสหกรณ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับผูกพันกับชีวิตของพวกเขา จากเกิดไปจนตาย (From the cradle to the grave) เลยทีเดียว ดังนั้น เมื่อชาวนาเดนมาร์กและชาวสแกนดิเนเวียอพยพไปอยู่ที่ใด พวกเขาก็จะนำแนวคิดและวิถีดำเนินชีวิตแบบสหกรณ์ (ความขยัน ความซื่อสัตย์สุจริต และการทำธุรกิจร่วมกัน) ติดตัวตามไปด้วย จะเห็นได้ว่า ณ ที่ใดในอเมริกาที่กลุ่มชาวนาจากสแกนดิเนเวียอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานแล้ว สหกรณ์ชาวนา (Farmers' Co-operatives) ของพวกเขา ณ ที่ดังกล่าวก็จะเจริญรุ่งเรืองยิ่งกว่าที่อื่นๆ และของกลุ่มอื่นๆด้วย แสดงให้เห็นว่าการให้การศึกษาอบรมและการปลูกฝังอุดมการณ์ของสหกรณ์มาแต่ระยะแรกเริ่ม และเขาร่วมกันย่อมมีผลสำคัญต่อการดำเนินงานสหกรณ์ และต่อความสำเร็จของสหกรณ์มาก เพราะเหตุนี้เอง (การให้การศึกษาและการปลูกฝังอุดมการณ์สหกรณ์) การสหกรณ์ในเดนมาร์กจึงเข้มแข็ง และโดดเด่นในเวทีโลกด้วยดีตลอดมา ไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์เลยว่า สหกรณ์ในเดนมาร์กเคยล้มละลาย หรือล้มเหลวแต่อย่างใด (It has never happened in Denmark that a Cooperative enterprise has gone bankrupt.) และที่น่าทึ่งที่สุดก็คือเดนมาร์กไม่มีกฎหมายสหกรณ์เลย (In Denmark there is no Cooperative law) ทุกอย่างขึ้นอยู่กับความรู้ คุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และน้ำใจของนักสหกรณ์ (Cooperative Spirit) โดยแท้ สมแล้วที่ได้ชื่อว่า เป็นเมืองในอุดมคติ เมืองในอุดมการณ์และเมืองสหกรณ์ ที่แท้จริง ไม่ต่างอะไรกับสวรรค์บนดิน (The earthly paradise)

เหตุที่การสหกรณ์ในเดนมาร์กเจริญก้าวหน้ามากนั้น เพราะ

1. มีผู้นำที่เข้มแข็ง ซื่อสัตย์และเสียสละ
2. พลเมืองเดนมาร์กเป็นคนขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง มีการศึกษาดีและมีระเบียบวินัย
3. มีการร่วมมือกันในการจัดตั้งสหกรณ์อย่างเข้มแข็ง จริงจัง ซื่อสัตย์ สุจริตและเสียสละ
4. มีการจัดการปฏิรูปที่ดินอย่างได้ผลและมีประสิทธิภาพ
5. รัฐตั้งธนาคารสหกรณ์ขึ้นมาเพื่อช่วยพัฒนาการเกษตรและสหกรณ์ให้เกิดผล
6. มีการส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์อย่างจริงจัง จนเจริญก้าวหน้าอย่างน่าพิศวง และมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก

3.4 อินเดีย

อินเดียเป็นประเทศที่กว้างใหญ่ และมีพลเมืองมาก ในปี พ.ศ.2555 อินเดียมีพลเมืองราว 1,250 ล้านคน ในจำนวนนี้เป็นคนจนประมาณ 330 ล้านคน นับว่าเป็นประเทศที่มีคนจนมากที่สุดในโลก และเมื่อก่อนนี้ยังจนที่สุด มีคนตายเพราะอดอาหารปีละมาก ๆ เช่น เมื่อปี ค.ศ.1901รัฐเบงกอลแห่งเดียวมีคนตายเพราะอดอาหารราว 2 ล้านคน เหตุที่ยากจนมากเพราะทำนาไม่ได้ผล ต้องเสียดินเช่านาแพงและเสียดอกเบี้ยแพง และถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนเงินกู้และพ่อค้าคนกลางนาาประการ รัฐบาลอังกฤษที่ปกครองอินเดียอยู่ในขณะนั้น จึงได้คิดหาทางแก้ไข โดยคิดจะตั้งธนาคารเกษตร(Agricultural Bank) ขึ้นมาเพื่อปลดหนี้สินของชาวนา ตามแบบอียิปต์ แต่การดำเนินงานทางอียิปต์ก็มีปัญหาเช่นกัน เพราะไม่สามารถเรียกเก็บหนี้สินเงินกู้ได้ จึงคิดจะตั้งสหกรณ์ให้กู้ยืมตามแบบเยอรมันนี้ขึ้นมาแทน ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ส่ง Mr. Frederick Nicholson หัวหน้าธนาคารแห่งมัทราสไปศึกษารูปแบบและวิธีการดำเนินงานของสหกรณ์เครดิตในชนบทของ Raiffeisen ที่ประเทศเยอรมันนีในปี ค.ศ.1895 เมื่อกลับมาแล้ว Mr.Nicholson ก็ได้เสนอรัฐบาลให้หาทางแก้ไขปัญหาเรื่องหนี้สินของชาวนา โดยการตั้งสหกรณ์เครดิตในชนบท (Village Credit Co-operative) ตามแบบของ Raiffeisen ซึ่งรัฐบาลอังกฤษในอินเดียก็เห็นชอบ จึงได้ตรากฎหมายเพื่อรับรองการจัดตั้งและการดำเนินงานของสหกรณ์เครดิตขึ้นในปี ค.ศ.1904 แล้วจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นใน 5 มณฑลในเวลาต่อมาคือที่มัทราส เบงกอล อุตตระประเทศ ปันจาบ และบอมเบย์

จากนั้นรัฐบาลอังกฤษก็ขยายการจัดตั้งสหกรณ์ไปทั่วประเทศ และเปิดโอกาสให้จัดตั้งสหกรณ์รูปอื่นๆตามมาได้ด้วยหลังจากที่ได้มีการแก้กฎหมายสหกรณ์ในปี ค.ศ.1912 แล้ว ถึงปี พ.ศ.2555 อินเดียมีสหกรณ์รูปต่างๆดำเนินงานอยู่ราว 50 ชนิด จำนวน 595,000 สหกรณ์ มีสมาชิกทั้งสิ้นจำนวน 249 ล้านคน สามารถช่วยแก้ปัญหาความยากจนของคนอินเดียได้มาก ที่ทำได้ขนาดนี้เพราะอินเดียมีผู้นำขบวนการสหกรณ์ที่เข้มแข็ง เช่น ท่านมหาตมะคานธี อดีตผู้นำผู้เอกราชของอินเดีย และ ท่านศรี เนห์รู อดีตนายกรัฐมนตรีคนแรกของอินเดีย เป็นต้น ดังนั้น รัฐบาลอินเดียทุกยุคทุกสมัยจึงได้ยึดเอาการพัฒนาการสหกรณ์เป็นนโยบายหลักของการพัฒนาประเทศ ซึ่งก็ทำได้เป็นอย่างดี เพราะมีการจัดตั้งสหกรณ์ในทุกหมู่บ้านและในทุกชุมชน ซึ่งมีทั้งที่สำเร็จมากและที่ล้มเหลว แม้กระนั้นรัฐบาลและประชาชนก็ไม่มีใครทอดทิ้ง ยังมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประเทศด้วยวิธีการสหกรณ์ต่อไป และที่ประสบผลสำเร็จมากก็มีไม่น้อย เช่น สหกรณ์ผู้ผลิตนม สหกรณ์ผู้ผลิตน้ำตาล สหกรณ์ผู้ผลิตปุ๋ย และสหกรณ์ผู้บริโภคน เป็นต้น สหกรณ์เหล่านี้เมื่อทำงานได้ผลและเจริญเติบโตแล้ว ก็จะหันมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในท้องถิ่นและพื้นที่รอบข้างต่อไป เช่น สหกรณ์ผู้ผลิตนมที่ตำบลไกรรา ในรัฐกุจราต เป็นต้น คือในปี ค.ศ.1995 สามารถผลิตนมได้วันละ 1,200,000 ลิตร ทำให้มีผลงานมากและมีกำไรมากเมื่อเจริญแล้ว เข้มแข็งแล้วก็หันมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมรอบข้างในท้องถิ่นต่อไป เช่น

1. ตั้งธนาคารสหกรณ์ในท้องถิ่นขึ้นมาเพื่อบริการสังคม
2. ตั้งโรงเรียนทั้งระดับประถมและมัธยมให้คนจนได้เรียนหนังสือจำนวนมาก
3. ตั้งวิทยาลัยพัฒนาชนบทขึ้นมาในท้องถิ่น ซึ่งมีชื่อเสียงก้องไปทั่วโลก
4. ตั้งโรงพยาบาลคนและโรงพยาบาลสัตว์ขึ้นมา เพื่อให้บริการแก่คนและสัตว์ต่อไป
5. สร้างถนนในท้องถิ่น
6. สร้างระบบชลประทานในท้องถิ่น
7. สร้างบริการสาธารณะอื่นๆ โดยใช้ทุนของสหกรณ์เอง จนกลายเป็นแบบอย่างของการพัฒนาชนบทไปทั่วประเทศและทั่วโลก

ที่อินเดียสามารถพัฒนาระบบสหกรณ์ได้เข้มแข็งเช่นนี้ เพราะมีผู้นำสหกรณ์ที่ดีและเข้มแข็ง ชื่อศักดิ์และเสียดสะ และทำกันอย่างต่อเนื่อง และมีระบบการให้การศึกษา ส่งเสริมเผยแพร่และฝึกอบรมการสหกรณ์ที่ดี แม้จะไม่ดีเท่าของอังกฤษ เยอรมันนี หรือเดนมาร์ก แต่ก็ดีที่สุดเท่าที่ประเทศยากจนอย่างอินเดียจะพึงทำได้ ในปี ค.ศ.1995 อินเดียมีศูนย์ฝึกอบรมการสหกรณ์แห่งชาติ 1 แห่ง วิทยาลัยการบริหารและการจัดการสหกรณ์ 19 แห่ง ศูนย์ฝึกอบรมการสหกรณ์ 95 แห่ง และศูนย์ส่งเสริมเผยแพร่การสหกรณ์อีกหลายร้อยแห่ง กระจายกันอยู่ทั่วประเทศ แม้กระนั้นก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการและการขยายตัวของสหกรณ์ของประเทศ ซึ่งจะต้องตั้งเพิ่มและขยายตัวอีกต่อไป

เมื่ออินเดียตั้งสหกรณ์ได้แล้ว ประเทศเพื่อนบ้านก็เอาอย่างตาม ทั้งรูปแบบ กฎหมาย การจัดตั้ง การบริหาร และการจัดการ และวิธีการให้การศึกษา ส่งเสริมเผยแพร่และฝึกอบรมด้วย เช่น พม่าตั้งสหกรณ์ขึ้นเมื่อปี ค.ศ.1904 ศรีลังกา ปี ค.ศ.1905 ไทย ปี ค.ศ.1916 (พ.ศ.2459) มาเลเซีย ปี ค.ศ.1922 แล้วแพร่ไปสู่ประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ ที่อยู่ในเขตอิทธิพลของอังกฤษ เช่น ฟีจี เนปาล และหลายประเทศในแอฟริกา เช่น เคนยา โรดีเชีย ไนจีเรีย และแอฟริกาใต้ เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าการให้การศึกษา ส่งเสริมและเผยแพร่ และฝึกอบรมก็มีระบบ มีเครือข่าย และมีขบวนการเช่นกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ และนอกจากนั้นประเทศที่เจริญแล้ว และมีขบวนการสหกรณ์ที่เติบโตและเข้มแข็งแล้ว ก็หันมาให้ความช่วยเหลือและพัฒนาการสหกรณ์ ในประเทศที่ยากจนและอ่อนแอให้เจริญก้าวหน้าขึ้นมาได้ด้วย เช่น อังกฤษ อเมริกา กานาดา เยอรมันนี เดนมาร์ก และญี่ปุ่น ได้ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศที่ยากจนในเอเชีย แอฟริกา และอเมริกาใต้ เป็นต้น แม้แต่ประเทศที่มีความเจริญขนาดปานกลาง เช่น มาเลเซีย และประเทศที่ยากจนอย่างอินเดีย ยังช่วยทำการฝึกอบรมและพัฒนาระบบสหกรณ์ให้แก่ประเทศเพื่อนบ้านตามฐานะได้ด้วยเช่นกัน

3.5 ไทย

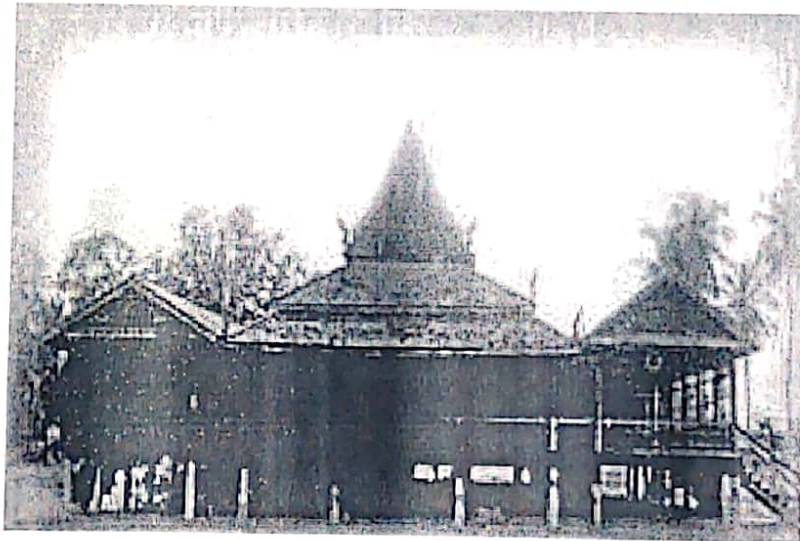
ไทยเราได้แนวคิดและรูปแบบการจัดตั้งสหกรณ์มาจากอินเดีย โดยพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระบิดาแห่งการสหกรณ์ไทย เป็นผู้ริเริ่ม บุกเบิก และจัดตั้งจนประสบผลสำเร็จ และเจริญก้าวหน้ามาจนตราบเท่าทุกวันนี้ นับว่าพระองค์เป็นผู้ที่ทรงเห็นการณ์ไกล จึงได้ทรงริเริ่มจัดตั้งและวางรากฐานการสหกรณ์ให้แก่ประเทศไทย จนประสบผลสำเร็จดังกล่าวแล้ว เรื่องนี้ผมมีความเห็นเป็นการส่วนตัวว่าพระองค์ท่าน

คงจะได้ทำการศึกษา เรียนรู้ และซึมซับความรู้เรื่องการสหกรณ์ไว้ ระหว่างที่ทรงศึกษาอยู่ในอังกฤษราวๆ ปี พ.ศ.2440 มาก่อนข้างดีแล้ว ฉะนั้น เมื่อเสด็จกลับมาทำงานที่เมืองไทยแล้ว ก็คงจะทรงครุ่นคิดหาแนวทางที่จะช่วยปลดเปลื้องหนี้สินของชาวนาไทยอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน และในที่สุดก็คงจะทรงคิดได้ว่า “การสหกรณ์” เป็นวิธีที่ดีที่สุด ดังนั้น ต่อมารัฐบาลไทยโดยกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ จึงได้เชิญ Mr. Bernard Hunter หัวหน้าธนาคารแห่งมีทราส อินเดีย เข้ามาสำรวจและศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมไทย เมื่อปี พ.ศ.2457 ว่าควรจะดำเนินการอย่างไรและโดยวิธีใด จึงจะสามารถปลดเปลื้องหนี้สินของชาวนาได้ ซึ่งในที่สุด Mr. Hunter ก็เสนอให้ใช้วิธีการสหกรณ์หาทุนแบบ Raiffeisen ตามแบบอย่างที่ทำอยู่ในอินเดียขณะนั้น เป็นกลไกและวิธีการในการแก้ปัญหา ซึ่งพระองค์ในฐานะอธิบดีกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติก็ทรงเห็นชอบด้วย จึงได้ทรงวางแผนที่จะเริ่มจัดตั้งและดำเนินงานสหกรณ์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แผนการขั้นต้นมีดังนี้

1. การเผยแพร่การสหกรณ์
2. การเลือกท้องที่ซึ่งจะเริ่มตั้งสหกรณ์
3. การจัดหาทุนสำหรับใช้จัดตั้งสหกรณ์
4. การตรากฎหมายสำหรับการสหกรณ์
5. การเลือกเจ้าพนักงาน

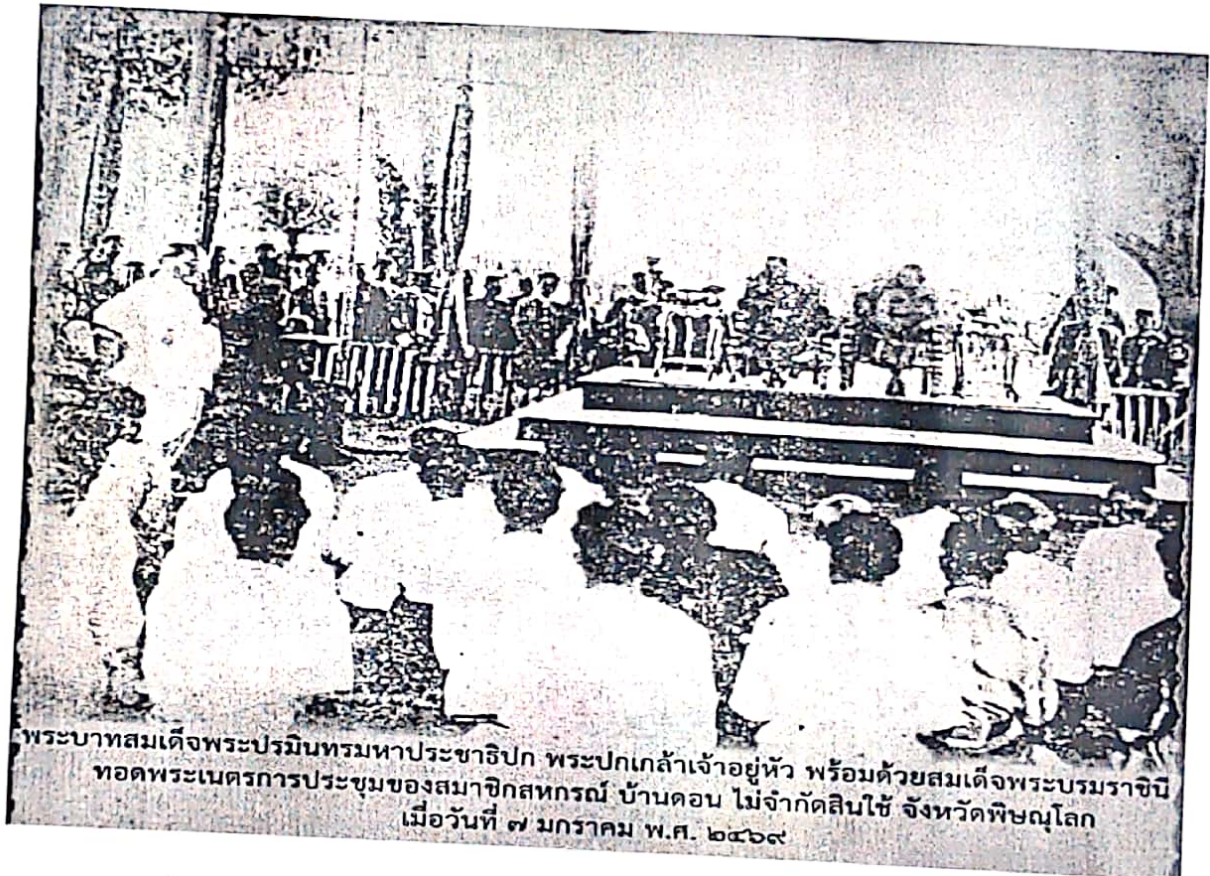
เมื่อกำหนดแผนการดำเนินงานเป็นขั้นตอนเสร็จเรียบร้อยแล้ว พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ก็ดำเนินการตามแผนที่กำหนด โดยเริ่มให้การศึกษาและเผยแพร่ความรู้ด้านการสหกรณ์แก่ข้าราชการปกครองก่อน ฉะนั้น ในการประชุมสมุหเทศาภิบาล ณ หอรัษฎากรพิพัฒน์ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2458 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินงานทางปฏิบัติ เพื่อหาทางจัดตั้งการสหกรณ์ในประเทศไทย กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ จึงได้เชิญอุปราช และสมุหเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลต่างๆ มาหารือว่าจะมีทางทำได้ประการใด และในท้องที่ใดเพื่อเป็นการทดลองดูก่อน ซึ่งต่อมาพระยาสุรบดีรินทร์

สุรินทรฤาไชย(พร จารุจินดา ต่อมาเป็นเจ้าพระยา) สมุหเทศาภิบาลมณฑลพิษณุโลก เป็นผู้สนใจในการสหกรณ์ และได้ร้องขอให้ไปจัดตั้งสหกรณ์เป็นตัวอย่างในจังหวัดพิษณุโลกก่อน ซึ่งทางการก็เห็นด้วย เพราะพิษณุโลกเป็นจังหวัดใหญ่ เหมาะที่จะเริ่มงานได้ ดังนั้น ในตอนปลายปี 2458 กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ จึงได้ส่ง Mr.J.A. Cable ที่ปรึกษากรมฯ พร้อมด้วย นายเสริม ชูโต และนายประดิษฐ์ สุจริตกุล เดินทางไปจังหวัดพิษณุโลก เพื่อสำรวจภาวะความเป็นอยู่ของราษฎร และเผยแพร่ความรู้เรื่องการสหกรณ์ ให้ข้าราชการและประชาชนในท้องถิ่นได้ทราบว่สหกรณ์คืออะไร มีประโยชน์อย่างไร พร้อมกับพิจารณาเลือกพื้นที่ที่จะจัดตั้งสหกรณ์แห่งแรกขึ้นมาด้วย หากทำได้และดำเนินการได้สำเร็จ ก็จะเป็นแบบอย่างแก่ท้องที่อื่นและจังหวัดอื่นอีกต่อไป ซึ่งคณะผู้สำรวจก็ได้ทำการศึกษาอย่างรอบคอบ และมีความเห็นพ้องกันว่า ราษฎรในตำบลวัดจันทร์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก มีความเข้าใจในเรื่องการสหกรณ์ดี สามารถที่จะทดลองจัดตั้งสหกรณ์หาทุนตามแบบ Raiffeisen ได้ จึงได้เสนอให้ทางกรมฯ พิจารณา ในที่สุด พระราชวรวงษ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ อธิบดีกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ และนายทะเบียนสหกรณ์ได้ทรงเห็นชอบด้วย จึงได้รับจดทะเบียนสหกรณ์เป็นสหกรณ์สมาคมแรกของประเทศไทย ชื่อ สหกรณ์ วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้ เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459 การสหกรณ์ของไทยก็ได้ถือกำเนิดขึ้นตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

การส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ด้านการสหกรณ์ของไทยเรานั้น ไม่ได้หมายความว่าให้ความรู้แก่ข้าราชการและประชาชนเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการที่จะต้องจัดหาเงินทุนมาให้สหกรณ์ได้กู้ยืม เพื่อให้สหกรณ์นำเงินไปดำเนินงานได้ คือ เพื่อให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อไปไถ่ถอนที่นา ไร่หญ้า และนำไปใช้เพื่อการอื่นอีก และยังมีปัญหาด้านการจัดการและด้านอื่นๆตามมาอีกด้วย เพราะสหกรณ์เป็นของใหม่ ซึ่งข้าราชการและประชาชนไม่เคยมีความรู้ความเข้าใจมาก่อนว่า สหกรณ์คืออะไร และทำอย่างไร ประกอบกับไม่มีรูปแบบเป็นตัวอย่างให้เห็น จึงทำได้ยากยิ่ง และยังเสี่ยงต่อความล้มเหลวอีกด้วย แต่พระองค์ท่านก็ไม่ได้ทรงห่อถอย ยังทรงเดินหน้าต่อไปด้วยความอดทนอย่างยิ่ง และในที่สุดก็ทรงวางรากฐานการสหกรณ์ให้แก่เมืองไทยได้เป็นผลสำเร็จ และ

เจริญเติบโตเรื่อยมาจนครบเท่าทุกวันนี้ แสดงให้เห็นว่างานบุกเบิกเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง หากไม่มีความรู้ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความเข้มแข็งอดทน และไม่มีบารมี และไม่มีสาวก(ผู้ดำเนินงานตาม)ที่ดี เข้มแข็งจริงใจ และจริงจังแล้ว ก็ยากที่จะทำงานใหญ่ให้สำเร็จได้ แต่พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระบิดาแห่งการสหกรณ์ไทย ก็ได้ทรงทำได้สำเร็จแล้ว และพิสูจน์ให้เห็นแล้วควรถที่พวกเราชาวไทยทุกหมู่เหล่าจะได้เจริญรอยตาม ทั้งด้านความซื่อสัตย์สุจริต เสียสละ มุ่งมั่นและขยันอดทน เพื่อความเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้าสว่างงาม และบริสุทธิ์สะอาดของขบวนการสหกรณ์ของเราสืบไป

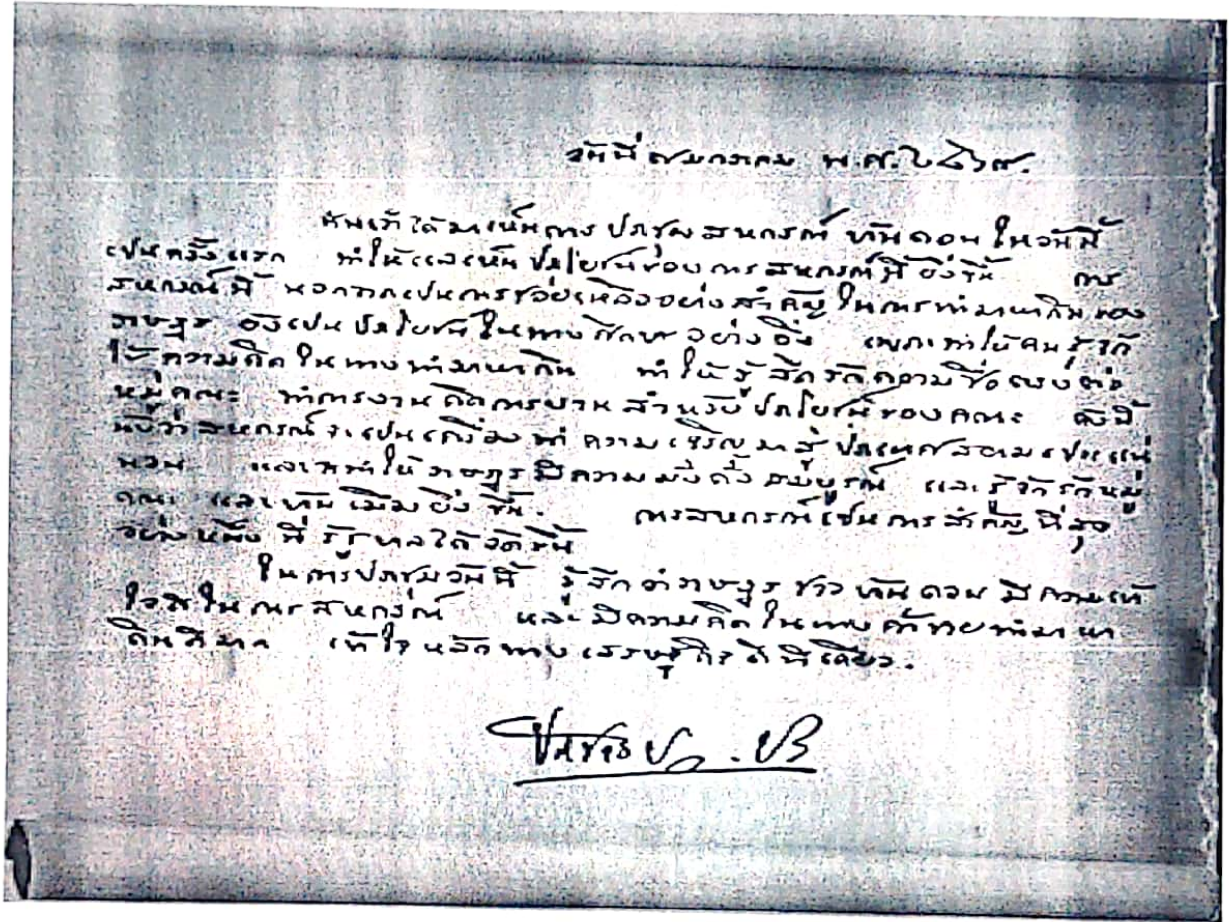

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี ทอดพระเนตรการประชุมของสมาชิกสหกรณ์ บ้านดอน ไม่จำกัคสินไช้ จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ ๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๙

4. การสหกรณ์ในประเทศไทย

การสหกรณ์ได้ถูกนำมาเผยแพร่และจัดตั้งที่ประเทศไทย โดยพระราชวรวงศ์เชอกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ พระบิดาแห่งการสหกรณ์ไทย เป็นผู้ทรงนำรูปแบบและวิธีการสหกรณ์จากอินเดียมาดำเนินการ พระองค์ได้ทรงจัดตั้งสหกรณ์แห่งแรกขึ้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ในรูปแบบของสหกรณ์หาทุน ชนิดไม่จำกัคสินไช้ มีสมาชิกเมื่อแรกตั้งจำนวน 16 คน และกู้เงินจากธนาคารไทยพาณิชย์มาเป็นทุนดำเนินงานจำนวน 3,000 บาท และดำเนินงานได้ผล ต่อมาจึงเริ่มขยายกิจการไปยังจังหวัดใกล้เคียง เช่น ที่ลพบุรี และพระนครศรีอยุธยา เป็นต้น ถึงสิ้นปี พ.ศ.2470 มีสหกรณ์หาทุนดำเนินงานอยู่ใน 3 จังหวัด จำนวน 81 สมาคม

โดยมีเงินให้กู้ยืมถึง 300,000 บาท ต่อมาอีก 5 ปีให้หลัง ได้มีการจัดตั้งสหกรณ์เพิ่มขึ้นอีกใน 7 จังหวัด รวมเป็น 10 จังหวัด โดยตั้งสหกรณ์เพิ่มขึ้นอีก 110 สมาคม รวมกับที่มีอยู่เดิมเป็น 191 สมาคม

เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว การสหกรณ์จึงได้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพราะรัฐบาลมีนโยบายที่จะขยายและส่งเสริมการสหกรณ์ให้กว้างขวางขึ้น จึงได้จัดตั้งสหกรณ์ประเภทอื่นๆ ตามมา เช่น ร้านสหกรณ์ สหกรณ์ออมทรัพย์ สหกรณ์ขายข้าว สหกรณ์ที่ดิน สหกรณ์นิคมกสิกรรม และสหกรณ์รูปแบบอื่น ๆ อีกหลายรูปแบบ ต่อมารัฐบาลสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เห็นความสำคัญของการสหกรณ์จึงได้ขยายงานสหกรณ์จากระดับกรมขึ้นมาเป็นระดับกระทรวง เมื่อปี พ.ศ. 2495 เพื่อที่จะให้สามารถขยายกิจการสหกรณ์ให้กว้างขวางออกไป สำหรับเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

ถึงสิ้นปีบัญชี พ.ศ. 2497 มีสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดำเนินงานอยู่ 22 ประเภท รวมทั้งสิ้น จำนวน 10,338 สมาคม ในจำนวนนี้เป็นสหกรณ์หาทุน 9,819 สมาคม คิดเป็นร้อยละ 95 ของสหกรณ์ทั้งหมด แต่สหกรณ์เหล่านี้ (หาทุน) เป็นสหกรณ์ขนาดเล็ก โดยเฉลี่ยมีสมาชิกสมาคม (สหกรณ์) ละ 16.5 คนเท่านั้น ซึ่งไม่สามารถจะเลี้ยงตัวเองและให้บริการต่างๆ ตามที่สมาชิกต้องการได้ ทางราชการจึงได้ทำการควบสหกรณ์หาทุน

ขนาดเล็กระดับหมู่บ้านเข้าเป็นสหกรณ์การเกษตรขนาดใหญ่ระดับอำเภอขึ้น ระหว่างปี พ.ศ.2512 และ พ.ศ. 2514 โดยทำการควบสหกรณ์หาทุนจำนวน 9,700 สมาคม เข้าเป็นสหกรณ์การเกษตรจำนวน 371 แห่ง เสร็จสิ้น ภายในเวลา 2 ปี

ส่วนสหกรณ์ประเภทอื่นๆ นั้น ถึงจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างแต่ก็ไม่มากนัก เช่น เมื่อปี พ.ศ. 2510 มีสหกรณ์ทุกประเภทดำเนินงานอยู่ 10,764 สหกรณ์ ในจำนวนนี้เป็นสหกรณ์หาทุนเสีย 9,835 สหกรณ์ คำนึง ที่เหลือจึงเป็นสหกรณ์ประเภทอื่น ๆ รวมกันจำนวน 929 สหกรณ์ ถึงสิ้นปี พ.ศ.2514 มีสหกรณ์ทุก ประเภทดำเนินงานอยู่ 1,498 สหกรณ์ ในจำนวนนี้เป็นสหกรณ์การเกษตรและหาทุนรวมกันจำนวน 540 สหกรณ์ ฉะนั้น ที่เหลือจึงเป็นสหกรณ์ประเภทอื่นๆ ทั้งสิ้นรวมกัน 958 สหกรณ์ แสดงให้เห็นว่าระหว่างปี พ.ศ.2510 และ พ.ศ.2515 จำนวนสหกรณ์หาทุนได้ลดจำนวนลงประมาณ 9,700 สหกรณ์

เมื่อ 31 มีนาคม พ.ศ.2515 ประเทศไทยมีสหกรณ์ทุกประเภทดำเนินงานอยู่ 1,489 สหกรณ์
ดังนี้

ประเภทสหกรณ์	จำนวน
1.สหกรณ์การธกษ	658
การเกษตร	401
หาทุนขนาดใหญ่	9
หาทุน	130
ออมทรัพย์	118
2.สหกรณ์การซื้อ	105
ร้านสหกรณ์	105
3.สหกรณ์การขาย	150
ขายข้าวและพืชผล	101
ขายพืชผลและผลิตผล	10
ค้าน้ำตาลโตนด	1
ขายเกลือ	1
อุตสาหกรรม	22
ผู้ผลิต	2
บำรุงและค้าสัตว์	9
หาทุนและขายเกลือ	1
การประมง	2
การเกษตร	1

4.สหกรณ์บริการ	186
ที่ดิน	171
หาทุนและบำรุงที่ดิน	4
โคนม	3
การไฟฟ้า	6
ผู้เดินรถ	1
เคหสถาน	1
5.สหกรณ์นิคม	293
นิคมกสิกรรม	266
นิคมเกลือ	17
ที่ดิน	4
การประมง	6
6.สหกรณ์การเช่าที่ดิน	20
7.สหกรณ์การเช่าซื้อที่ดิน	57
8.สหกรณ์เอนกประสงค์	15
เอนกประสงค์	6
การเกษตร	9
9.ชุมนุมสหกรณ์	14
รวมทุกประเภท	1,498

เมื่อ 31 ธันวาคม พ.ศ.2517 ประเทศไทยมีสหกรณ์ประเภทต่างๆ ดำเนินการอยู่ 7 ประเภทด้วยกัน คือ

ประเภทสหกรณ์	จำนวนสหกรณ์
1.สหกรณ์การเกษตร	620
2.สหกรณ์ประมง	2
3.สหกรณ์นิคม	188
4.สหกรณ์ร้านค้า	99
5.สหกรณ์บริการ	13
6.สหกรณ์ออมทรัพย์	142
7.ชุมนุมสหกรณ์	12
รวมทั้งสิ้น จำนวน	1,076

เมื่อปี พ.ศ.2542 ประเทศไทยมีสหกรณ์ทุกประเภทรวมกันอยู่จำนวน 4,542 สหกรณ์สมาชิกจำนวน 6,135,111 คน ดังนี้

ประเภทสหกรณ์	จำนวนสหกรณ์	จำนวนสมาชิก
1.สหกรณ์การเกษตร	2,749	3,472,257
2.สหกรณ์ประมง	53	9,537
3.สหกรณ์นิคม	84	111,651
4.สหกรณ์ร้านค้า	254	529,862
5.สหกรณ์บริการ	303	96,523
6.สหกรณ์ออมทรัพย์	1,099	1,915,281
รวมทั้งสิ้น	4,542	6,135,111

สถิติจำนวนสหกรณ์ไทย ในปี พ.ศ.2517, 2542 และ 2554

ประเภทสหกรณ์	ปี พ.ศ.2517		ปี พ.ศ.2542		ปี พ.ศ.2554	
	สหกรณ์	สมาชิก	สหกรณ์	สมาชิก	สหกรณ์	สมาชิก
เกษตร	620	331,966	2,749	3,472,257	3,675	6,224,230
ประมง	2	426	52	9,537	81	15,420
นิคม	188	11,894	84	111,651	92	190,958
ร้านค้า	99	132,386	254	529,862	187	793,304
บริการ	13	7,152	303	96,523	1,031	377,307
ออมทรัพย์	142	267,359	1,099	1,915,281	1,376	2,640,664
เครดิตยูเนียน	-	-	-	-	462	585,607
รวม	1,064	751,183	4,542	6,135,111	6,904	10,827,490

ที่มา : กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ พ.ศ.2555

5.การให้การศึกษาระดับและส่งเสริมเผยแพร่การสหกรณ์ในไทย

การให้การศึกษาระดับและส่งเสริมเผยแพร่การสหกรณ์ของไทยเรานั้น มีมาตลอด คือเริ่มตั้งแต่จัดตั้งสหกรณ์เลขที่เดียว ซึ่งพอจะแยกได้เป็นระยะๆ ดังนี้ คือ

- 1.ระยะแรกตั้งเป็นสหกรณ์หาทุน
- 2.ระยะขยายตัวและตั้งสหกรณ์รูปอื่น
- 3.ระยะเป็นกระทรวงสหกรณ์
- 4.ระยะขึ้นอยู่กับกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ
- 5.ระยะตั้งเป็นกรมส่งเสริมสหกรณ์

1.ระยะแรกตั้งเป็นสหกรณ์หาทุน (พ.ศ.2459-2478) ระยะนี้เป็นระยะบุกเบิกและระยะแรกตั้ง จึงทำได้ด้วยความยากลำบาก เพราะสหกรณ์เป็นของใหม่ ไม่มีแบบอย่างให้เห็นและได้เรียนรู้มาก่อน ประกอบกับขาดแคลนเงินทุน และขาดกำลังเจ้าหน้าที่ที่จะมาดำเนินการด้วย จึงทำได้ยาก ดังนั้น พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ อธิบดีกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ จึงได้ทรงวางแผนการที่จะสร้างคนขึ้นมาก่อน เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำงาน แต่กรมใหม่ซึ่งตั้งขึ้นในความรับผิดชอบของพระองค์มีคณน้อย จึงได้ทำการขอโอนข้าราชการบางนายจากกรมสารบาญชี มาช่วยงาน ณ กรมใหม่ในปี พ.ศ.2458 จำนวน 6 นาย เช่น หลวงธนาการพิสิษฐ์ นายเสริม ชูโต Mr.J.A. Cable นายเชาวน์ อินทุเกตุ นายประดิษฐ์ สุจริตกุล และนายประสิทธิ์ วีรานูวัตติ์ และต่อมายังได้ทรงขอความร่วมมือจาก พระยารธรรมศักดิ์มนตรี ผู้บัญชาการโรงเรียนข้าราชการพลเรือนสมัยนั้น ให้ช่วยคัดเลือกส่งบุคคลที่มีความรู้ความสามารถมาช่วยทำงานสหกรณ์อีกด้วย ซึ่งก็ได้รับการตอบสนองด้วยดีมี 3 คน คือ นายพิจารณ์ ปันยวนิช นายเจือ รัตนสถิตย์ และนายแฉ่ง อาสนจินดา และท้ายสุดทางการได้ทำการสอบคัดเลือกบุคคลเพื่อเข้ารับราชการในแผนกสหกรณ์ เมื่อต้นปี พ.ศ.2459 จำนวน 5 คน จากทั้งหมดจำนวน 30 คน ได้แก่ นายประมณฑ์ เนตรสิริ (พระประมณฑ์ปัญญา) นายสดับ วีรเธียร (พระประกาศสหกรณ์) นายสอ้าน ณ หัทธง(หลวงสาริทธนการ) นายฉวน โกลานนท์(หลวงชำนาญนิธิอรรด) นายถน่าย ธนะสิริ(หลวงจินดาสหกิจ) บุคคลดังกล่าวข้างคั้นนั้นล้วนแต่เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ ในการจัดตั้งและการดำเนินงานสหกรณ์ในระยะบุกเบิกและแรกเริ่มทั้งสิ้น จนสามารถวางรากฐานการจัดตั้งและการดำเนินงานสหกรณ์ใน 3 จังหวัดแรกได้สำเร็จคือ พิษณุโลก ลพบุรี และพระนครศรีอยุธยา ถึงสิ้นปี พ.ศ.2463 มีสหกรณ์ตั้งขึ้นแล้วจำนวน 60 สมาคม มีสมาชิกรวม 1,190 คน ทำให้พระองค์(กรมหมื่นฯ) ทรงมั่นพระทัยว่า จะสามารถขยายงานสหกรณ์ต่อไปได้อีก และจะสามารถตั้งสหกรณ์ประเภทอื่นๆตามมาได้อีกด้วย จึงได้ทรงวางแผนที่จะขยายงาน แต่เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างดีและมีประสิทธิภาพ พระองค์จึงทรงคิดที่จะไปศึกษาดูงานสหกรณ์จากประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียง เช่นอินเดีย และพม่า ที่ได้จัดสหกรณ์ไว้อย่างกว้างขวาง มีสหกรณ์หลายประเภทและมีประสบการณ์มาก่อน จึงได้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต เพื่อออกไปศึกษาดูงานดังกล่าว เมื่อได้รับพระบรมราชานุญาตแล้ว พระองค์พร้อมด้วยคณะ ซึ่งมี Mr.R.S. le May ที่ปรึกษากระทรวงพาณิชย์ กับเจ้าพนักงานอีก 2 นาย คือ หลวงพิจารณ์พาณิชย์ และหลวงประกาศสหกรณ์ ก็ได้เดินทางไปศึกษาดูงาน ณ ประเทศอินเดีย และพม่า เป็นเวลา 6 เดือน จากพฤศจิกายน พ.ศ.2463 ถึง

เบญจข น พ.ศ.2466 นับเป็นการศึกษาดูงานสหกรณ์ในต่างประเทศครั้งแรกและครั้งที่สำคัญที่สุดของพระองค์ ทำให้พระองค์และคณะได้รับความรู้และประสบการณ์ในการศึกษาดูงานสหกรณ์ครั้งนี่มาก ทั้งรูปแบบการจัดตั้ง การจัดหาเงินทุน การดำเนินธุรกิจ การบริหารและการจัดการ กฎหมายและระเบียบข้อบังคับ และการให้การศึกษาศึกษาและฝึกอบรมด้วย แสดงว่า การศึกษาและการให้การศึกษาศึกษา เป็นหัวใจสำคัญของการจัดตั้ง การบริหาร และการจัดการ และการพัฒนาขบวนการสหกรณ์ เพราะหากดำเนินการผิดพลาดและล้มเหลวแต่แรกแล้ว ก็ยากที่จะปรับปรุงแก้ไข และดำเนินการให้เจริญก้าวหน้าต่อไปได้ ฉะนั้น ในระยะแรกเริ่ม พระบิดาแห่งการสหกรณ์ จึงได้เริ่มงานอย่างช้าๆ แต่ด้วยความระมัดระวัง เพื่อให้เกิดผลดีและมั่นคง จึงตั้งสหกรณ์ได้ในวงจำกัด คือ 20 ปี แรก(พ.ศ.2459-2478) ได้ตั้งสหกรณ์เพียงรูปเดียว คือ สหกรณ์หาทุนในพื้นที่ 16 จังหวัด รวมทั้งสิ้นจำนวน 561 สมาคม

2. ระยะขยายตัวและตั้งสหกรณ์รูปอื่นเพิ่ม (พ.ศ.2479-2494) ระยะนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง คือ (1) กรมสหกรณ์เดิมที่เคยสังกัดกระทรวงพาณิชย์(พ.ศ.2464-2477) ได้ย้ายสังกัดมาขึ้นกับกระทรวงเกษตรธิการ ที่ตั้งขึ้นใหม่เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2478 (2) รัฐบาลภายใต้การนำของคณะปฏิวัติ มีนโยบายที่จะขยายงานสหกรณ์มากขึ้น และ (3) มีการตั้งธนาคารเพื่อการสหกรณ์ขึ้นในปี 2489 เพื่อเป็นสถาบันการเงินของสหกรณ์

ดังนั้น กรมสหกรณ์ จึงต้องเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ให้สูงขึ้น เพื่อให้ได้สัดส่วนกับปริมาณงานที่เพิ่มขึ้น โดยทำการคัดเลือกบุคคลเข้ามาทำงานเพิ่มเติม จนสามารถขยายพื้นที่การจัดตั้งและการดำเนินงานสหกรณ์ได้มากขึ้น คือ เพิ่มจาก 16 จังหวัดในปี 2479 เป็น 68 จังหวัดในปี 2494 ประเภทสหกรณ์เพิ่มจาก 1 ประเภทในปี 2478 เป็น 16 ประเภท ในปี 2494 และสมาคมสหกรณ์ได้เพิ่มจาก 561 สมาคม เมื่อต้นปี 2479 เป็น 8,680 สมาคม ในปี 2494 ดังปรากฏข้างล่าง

ปี	จังหวัด	ประเภทสหกรณ์	จำนวนสมาคม
2479	16	2*	561
2484	32	9	2,998
2494	68	16	8,680

* ปี พ.ศ.2478 ได้ตั้งสหกรณ์รูปอื่นขึ้นที่ จ.ปทุมธานี คือสหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน

สหกรณ์ประเภทอื่นๆ ที่ตั้งขึ้นมาเพิ่มทีหลังมีดังนี้ คือ สหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน ร้านสหกรณ์ สหกรณ์ขายข้าวและพืชผล สหกรณ์บำรุงที่ดิน สหกรณ์นิคมกสิกรรม สหกรณ์ขายน้ำตาลโตนดและพืชผล สหกรณ์หาทุนและบำรุงที่ดิน สหกรณ์นิคมเกลือ สหกรณ์อุตสาหกรรม ร้านสหกรณ์กลาง สหกรณ์ขายเกลือ สหกรณ์ผู้เดินรถ สหกรณ์การประมง สหกรณ์ออมทรัพย์ และธนาคารสหกรณ์จังหวัด

เมื่อพระประกาศสหกรณ์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอธิบดีกรมสหกรณ์ เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ ปี พ.ศ.2478 แล้ว ก็วางแผนที่จะขยายงานสหกรณ์ตามนโยบายของรัฐบาลทันที แต่ขณะนั้นจำนวนเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานอยู่ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมีน้อย จึงต้องจัดหาเพิ่มเติมด้วยการสอบคัดเลือก แล้วทำการฝึกอบรม เพื่อส่งไปทำงานตามที่ที่ทางการได้กำหนดไว้ต่อไป โดยได้คัดเลือกบุคคลเข้าทำการฝึกอบรมออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 ดังนี้

ก.พนักงานอบรมประเภทที่ 1 คัดเลือกจากผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ปริญญาธรรมศาสตรบัณฑิตหรือเทียบเท่า และหรือจากผู้ที่ได้รับราชการมาแล้วไม่ต่ำกว่า 4 ปี และมีเงินเดือนไม่ต่ำกว่า 50 บาท แล้วส่งเข้ารับการฝึกอบรมทางวิชาการเป็นเวลา 2 เดือน และส่งออกฝึกหัดงานในท้องที่อีกเป็นเวลา 4 เดือน แล้วจึงจะทำการสอบคัดเลือกเพื่อให้เป็นพนักงานชั้นตรีอีกทอดหนึ่ง

ข.พนักงานอบรมประเภทที่ 2 คัดเลือกจากผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ระดับมัธยมบริบูรณ์(มัธยม 8) แล้วส่งเข้ารับการฝึกอบรมการสหกรณ์เป็นเวลา 6 เดือน จึงทำการสอบคัดเลือก ผู้ที่สอบผ่านก็จะได้รับบรรจุเข้าเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นจัตวา อันดับ 4 และส่งออกไปฝึกงานในท้องที่กับเจ้าพนักงานสหกรณ์แล้วจึงให้ประจำที่ทำการสหกรณ์จังหวัดต่างๆ ในตำแหน่งเสมียนพนักงาน

การอบรมที่กรมสหกรณ์ได้จัดขึ้นนี้เริ่มต้นแต่ปี พ.ศ.2481 และอบรมแต่เพียง 4 รุ่นก็ล้มเลิกไป เพราะเป็นแต่เพียงวิธีการชั่วคราว เพื่อให้มีกำลังเพียงพอกับงานที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น การฝึกอบรมดังกล่าวได้อำนวยประโยชน์แก่การขยายงานสหกรณ์ในเวลาเร่งด่วนเป็นอันมาก แต่ก็ไม่สมบูรณ์เลยทีเดียว เพราะผู้ที่ได้รับเลือกเข้ารับการอบรมดังกล่าว ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีพื้นฐานความรู้ด้านกฎหมายและความรู้สามัญทั่วไปเท่านั้น แต่ความรู้ด้านอาชีพ เช่น การเกษตร การช่าง ช่างฝีมือ และด้านธุรกิจการค้าแทบจะไม่มีเลย ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมอาชีพของสมาชิก และต่อการพัฒนางานสหกรณ์ในโอกาสต่อมาด้วยเช่นกัน เพราะสมาชิกส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร จึงจำเป็นจะต้องทำการส่งเสริมการเกษตรควบคู่ไปกับการส่งเสริมการสหกรณ์ด้วย จึงจะเกิดผลดี

หลักสูตรการฝึกอบรมข้างต้นมีหลายอย่าง ซึ่งพอที่จะประมวลได้ดังนี้ คือ

1. การปฏิบัติราชการทั่วไป
2. การสหกรณ์(หลัก อุดมการณ์ วิธีการ) การจัดการสหกรณ์และการปฏิบัติราชการสหกรณ์ทั่วไป
3. ธุรกิจของสหกรณ์รูปต่างๆ
4. จรรยาบรรณเจ้าพนักงานสหกรณ์

ในการฝึกอบรมข้างต้น พระประกาศสหกรณ์ อธิบติ และพระพิจารณ์พาดิษย์ ผู้ช่วยอธิบติ มีบทบาทสำคัญในการฝึกอบรมดังกล่าวมาก เพราะท่านทั้งสองเป็นทั้งนักวิชาการ นักบริหาร นักส่งเสริมเผยแพร่ ชั้นบรมครู และนักปฏิบัติชั้นยอดด้วย ดังนั้น ท่านทั้งสองจึงเอาใจใส่ต่อการฝึกอบรมดังกล่าวมาก เพราะต้องการสร้างข้าราชการสหกรณ์ไทยให้เป็นนักสหกรณ์ที่แท้จริง เพื่อความเจริญก้าวหน้าของการสหกรณ์ไทย ซึ่งทั้งคู่ได้เน้นทั้งเรื่องหลักการและอุดมการณ์ ดังนี้

พระประกาศสหกรณ์ กล่าวว่า คุณสมบัติอันสำคัญของเจ้าพนักงานสหกรณ์ คือ

- 1.จะต้องมีความรู้ในวิชาสหกรณ์
- 2.จะต้องมีความขยันขันแข็งและสนใจงานสหกรณ์จริงๆ
- 3.จะต้องมีความคิดริเริ่ม
- 4.จะต้องมีความรับผิดชอบในหน้าที่
- 5.จะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต

พระพิจารณ์พาดิษย์ เน้นเรื่องอุดมการณ์และเรื่องคุณธรรมของสหกรณ์มาก ท่านเห็นว่าสหกรณ์จะเจริญหรือไม่ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับหลักการและวิธีการสอนของสหกรณ์เท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับคุณความดีของผู้ปฏิบัติด้วย คือ มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต มัธยัสถ์ บำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม มีสามัคคีธรรม รู้จักกาลเทศะ และไม่ถือเอาหน้าที่เพื่อประโยชน์ส่วนตน ซึ่งตรงกับพระราชดำรัสของพระราชวรังค์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ที่ทรงกล่าวไว้นานแล้วด้วยว่า “การสหกรณ์ต่อไปข้างหน้า จะเป็นหรือตายอยู่ที่การเลือกตั้งเจ้าพนักงาน”

นอกจากทำการศึกษาอบรมข้าราชการ โดยตรงแล้ว กรมสหกรณ์ และกระทรวงเกษตรราธิการ ก็ได้ทำการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ด้านสหกรณ์ไปสู่ข้าราชการสหกรณ์และมวลชน และตั้งสถาบันการศึกษาทางสหกรณ์ขึ้นมาภายในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ด้วยดังนี้ คือ

- 1) พระประกาศสหกรณ์ ได้จัดทำสมุด “ประมวลการจัดสหกรณ์และวิธีดำเนินการสหกรณ์ บางรูป พ.ศ.2478” และ “ประมวลการจัดสหกรณ์ พ.ศ.2481” เพื่อใช้เป็นสมุดคู่มือของเจ้าพนักงานสหกรณ์ในการจัดสหกรณ์
- 2) ออก “หนังสือพิมพ์สหกรณ์” (ปีละ 4 เล่ม) ออกเผยแพร่ โดยเริ่มจากปี พ.ศ.2482
- 3) กระทรวงเกษตรราธิการ ได้ตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2486 โดยถือเป็นกรมหนึ่งในกระทรวง ซึ่งในระยะแรกตั้งมีเพียง 4 แผนก และมีแผนกสหกรณ์ รวมอยู่ด้วย ต่อมาแผนกสหกรณ์ ได้ยกฐานะขึ้นเป็น คณะสหกรณ์

3. ระยะเวลาเป็นกระทรวงสหกรณ์ (พ.ศ.2495-2506) ระยะนี้การให้การศึกษา ฝึกอบรมและส่งเสริมการสหกรณ์ได้เจริญก้าวหน้าไปมาก เพราะกรมสหกรณ์ได้ยกฐานะขึ้นมาเป็นกระทรวงการสหกรณ์ เมื่อ 12 มีนาคม พ.ศ. 2495 งานสหกรณ์ได้ขยายออกไปมาก จึงจำเป็นต้องสร้างคนและพัฒนาคนตามไปด้วย ที่สำคัญมีดังนี้

ก. การตั้งสถาบันการศึกษาทางสหกรณ์ โดยได้ตั้งแผนกสหกรณ์ ขึ้นในวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อปี พ.ศ. 2482 แล้วต่อมาเมื่อวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ยกฐานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2486 แล้ว แผนกสหกรณ์ก็ได้ยกฐานะขึ้นเป็น คณะสหกรณ์ ในปีเดียวกันด้วย โดยขั้นต้นได้เปิดสอนเพียงชั้นอนุปริญญาเท่านั้น และต่อมาได้เปิดสอนถึงชั้นปริญญาตรี 4 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2495 เป็นต้นมา แต่เพื่อให้การสหกรณ์ทันสมัย จึงได้เปลี่ยนชื่อเดิมจากคณะสหกรณ์ เป็น คณะเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในสังกัดของกระทรวงเกษตร เมื่อปี 2495

ข. การส่งคนไปศึกษาดูงานต่างประเทศ เมื่อตั้งเป็นกระทรวงในปี พ.ศ.2495 แล้ว กระทรวงสหกรณ์ได้ติดต่อองค์การระหว่างประเทศ เพื่อหาทุนส่งข้าราชการออกไปศึกษาและดูงานสหกรณ์ในประเทศต่างๆ ให้มากคน เพื่อนำความรู้และสิ่งที่ได้พบเห็นมาพิจารณาแก้ไขปรับปรุงและส่งเสริมงานสหกรณ์ต่อไป ทุนที่ได้รับนั้นจนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ.2503 จำนวน 87 ทุน ทุนที่ได้รับส่วนใหญ่เป็นทุน ICA (International Co-operation Administration = การให้ความร่วมมือระหว่างประเทศของ USA) เพื่อไปศึกษาดูงานด้านการเกษตร สหกรณ์ สินเชื่อการเกษตร การถือครองที่ดิน และการศึกษาอบรมการสหกรณ์ที่สหรัฐอเมริกา ส่วนนอกนั้นเป็นทุนขององค์การอาหารและเกษตร(FAO) และองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) ของสหประชาชาติ และทุนของโครงการโคลอมโบ (Colombo Plan) นอกจากข้าราชการแล้ว ICA ยังได้ให้ทุนแก่ผู้นำสหกรณ์ เดินทางไปสังเกตกิจการด้านการสหกรณ์ และเกษตรกรรมในประเทศสหรัฐอเมริกาอีก 13 ทุนด้วย เมื่อกลับมาแล้วทางกระทรวงก็ได้ให้ข้าราชการเหล่านั้นทำรายงานการศึกษาดูงานเสนอ เพื่อนำออกเผยแพร่และฝึกอบรมต่อไปด้วย

ค. ตั้งศูนย์ฝึกอบรมการสหกรณ์ เพื่อขยายการฝึกอบรมแก่ข้าราชการสหกรณ์ได้กว้างขวางขึ้น และเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ความรู้ด้านการสหกรณ์ไปสู่กรรมการและสมาชิกสหกรณ์และพนักงาน(ลูกจ้าง) สหกรณ์ให้ดีขึ้น ทางกระทรวงจึงได้ตั้งศูนย์ฝึกอบรมขึ้นที่ถนนพิจัย เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร และเปิดใช้ได้ใน ปี พ.ศ.2506 และพร้อมกันนั้นทางกระทรวงก็ได้จัดให้มีหน่วยเคลื่อนที่อบรมเผยแพร่การสหกรณ์ขึ้นมา ภายใต้กองวิชาการและส่งเสริมสหกรณ์ด้วย

ง.การเผยแพร่ข่าวสาร การเผยแพร่ข่าวสารในรูปวารสารการพิมพ์ได้ทำกันหลายฉบับ ดังนี้
 (1) หนังสือพิมพ์สหกรณ์ ราย 3 เดือน ได้พิมพ์ออกจำหน่ายเผยแพร่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2482 (2) วารสารการสหกรณ์
 สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง ออกเป็นรายเดือน(แจกฟรี) (3) สหกรณ์ที่ดินสาร สังกัดกรมสหกรณ์ที่ดิน
 ออกเป็นรายเดือน (4) สหกรณ์พาณิชย์สาร สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์ ออกเป็นรายปักษ์ ซึ่งต่อมาเมื่อปี พ.ศ.
 2506 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น สหกรณ์พาณิชย์และธนกิจสาร สังกัดกรมสหกรณ์พาณิชย์และธนกิจ และส่งให้ที่ทำการ
 สหกรณ์ทั่วประเทศฟรี

4.ระยะขึ้นอยู่กับกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ (พ.ศ.2506-2515) ระยะนี้การให้การศึกษา
 ส่งเสริมเผยแพร่ และฝึกอบรมการสหกรณ์ ไม่มีอะไรใหม่หรือเปลี่ยนแปลง เพียงแต่รักษางานเดิมของกระทรวง
 สหกรณ์ให้คงอยู่เท่านั้น และต่อมากระทรวงพัฒนาการแห่งชาติถูกยุบเมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2515 กรม
 สหกรณ์ต่าง ๆ ได้กลับไปสังกัดกระทรวงเกษตรตามเดิม แต่คงเหลือเพียง 2 กรมเท่านั้น คือกรมส่งเสริมสหกรณ์
 และกรมตรวจบัญชีสหกรณ์

5.ระยะตั้งเป็นกรมส่งเสริมสหกรณ์ (พ.ศ.2515-ปัจจุบัน) การให้การศึกษา ส่งเสริมเผยแพร่
 และฝึกอบรมการสหกรณ์ยังคงเหมือนเดิมกับสมัยที่เป็นกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ แต่เล็กลง เพราะ
 ขบวนการสหกรณ์เข้มแข็งขึ้น จึงช่วยรับภาระงานด้านนี้จากทางราชการไป เช่น สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย
 ไทย ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด ชุมนุมสหกรณ์ออมทรัพย์แห่งประเทศไทย จำกัด และ
 ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย จำกัด เป็นต้น

31 ธันวาคม 2557

เอกสารอ้างอิง

1. **Birchall, Johnston** (1994) Co-op: The People's Business, Printed by BPC Books and Journals Ltd, Exeter.
2. **Carroll Moody, J. and Fite, Gillbert C.**, The Credit Union Movement, Origin and Development, 1850- 1970.
3. **Cole, G.D.H.** (1944) A Century of Co-operation, Published by George Allen and Urwin Ltd. for The Co-operative Union Ltd.
4. **Danish Farmers and Their Co-operatives**, Published by The Federation of Danish Co-operatives and The Agricultural Council, Denmark 1993.
5. **Co-operative Vision-2015**, National Co-operative Union of India, 3, Siri International Area, August Kranti Marg, New Delhi 110016, India.
6. **Co-operation, A Workers' Education Manual**, International Labour Office, Geneva, Switzerland, 1964
7. **กระทรวงสหกรณ์** การจัดสหกรณ์ในประเทศไทย, พิมพ์ที่โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัด สิ้นใช้ 97 ถนนราชดำริ พระนคร, 19 ธันวาคม 2501
8. **ประดิษฐ์ มัชฌิมา**, สังคมวิทยาชนบทและการสหกรณ์, พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ พ.ศ.2523
9. **ประดิษฐ์ มัชฌิมา**, ชีวิตการทำงานสหกรณ์ทั้งในและต่างประเทศ พิมพ์ที่ หจก.ป.สัมพันธ์พาณิชย์ 1030/8- 12 ถนนนครชัยศรี คูสิต กทม. พ.ศ.2555
10. **Pradit Machima**, Growth and Development of Agricultural Cooperatives in Thailand., Thammasat University Press, Pra chan Road, Bangkok, Thailand. 1976.

ที่มาของคำว่าสหกรณ์

ด้วยเมื่อต้นปีนี้(2550)ผมได้อ่านพบที่มาของคำว่า สหกรณ์ เข้าโดยบังเอิญ ซึ่ง กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ (พระองค์เจ้าวรรณ ไวทยากร) ได้ทรงกล่าวไว้ในปาฐกถา เรื่อง ข้อควรคิดในภาษาไทย ที่ทรงแสดงไว้ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2502 อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน ซึ่งผมเห็นว่ามีประโยชน์มาก จึงขออัญเชิญนำมาลงไว้ เฉพาะตอนที่เกี่ยวกับคำว่า สหกรณ์ ดังนี้

“เมื่อข้าพเจ้ากลับมาจากนอกกราว 40 ปีมาแล้ว เป็นสมัยที่กำลังคิดศัพท์กัน เฉพาะอย่างยิ่งศัพท์กฎหมาย เพราะกำลังแปลประมวลกฎหมายกันอยู่ ข้าพเจ้าจึงได้เริ่มสนใจอย่างจริงจัง ในสมัยนั้นมีหลายสำนักด้วยกัน และท่านประชันกัน เพื่อประโยชน์แห่งภาษาของเรา มีสำนักพระมงกุฎเกล้าฯ สำนักสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณฯ สำนักสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ฯ สำนักกรมพระจันทบุรี และกรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ และอื่นๆ

ขณะนั้นกำลังหาคำสำหรับ Cooperative กรมหมื่นพิทยาทรงคิดว่า สหการ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ารับสั่งว่า “การ” เพื่อนัก เอาเป็นสหกรณ์ เป็นไร ทุกคนก็เห็นชอบด้วย คำว่า สหกรณ์ จึงได้เกิดขึ้นในภาษาไทย

(จากหนังสือ“ชีวิตและงานของปรีณัฐวรรณ” โดย สิริ เปรมจิตต์)

หมายเหตุ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แห่งวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ 10 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปี พ.ศ.2442 ถึง พ.ศ. 2464 พระองค์เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ 4 เจ้าจอมมารดาแพ พระสนมเอก เป็นพระมารดา ทรงมีความฉลาดปราดเปรื่องทั้งภาษาไทย บาลี-สันสกฤต และภาษาอังกฤษ ได้ทรงศึกษาภาษาอังกฤษจากครูชาวอังกฤษ (มร.ฟรานซิส จอน แปตเตอร์สัน) ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ เมื่อพระชนมายุ 7 พรรษา

ประดิษฐ์ มัชฌิมา

19 มกราคม 2550